

Trösterová, Zdeňka

Mezinárodní kolektivní monografie na pomezí jazyka a literatury

Opera Slavica. 2017, vol. 27, iss. 2, pp. 61-66

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136627>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

dále bulh. *ураган* má i v češtině ekvivalent *uragán*, který je ovšem v příručce zaměněn za *hurikán*,¹⁴ což je ale termín, který označuje jen specifické meteorologické úkazy tvořené nad Atlantikem nebo Pacifikem, zatímco *uragánem* lze nazvat i velice silnou vichřici prohánějící se českými kraji. Na konec jsme si nechali chybu doslova učebnicovou a – autorky mi jistě prominou – velice milou – totiž paronymickou záměnu odpovídajícího slova *spíž* za nesprávné *špíz* (bulh. *шпизе*) jako překlad bulh. *килер*.¹⁵ Budiž jim omluvou, že nespisovná podoba české *spíže* je *špajz*...

Dokonalost není krásná, krása spočívá v rušivých detailech, které dokonalost nahlodávají a posuzovaný objekt individualizují. Ve slovníku, který jsme měli možnost pročíst a posoudit, se takových detailů rovněž několik objevilo, ale v míře marginální a celkový velice příznivý dojem nenarušující. Příručka si jistě najde své uživatele a my věříme, že ji brzy bude následovat další, s jinými jazyky „pravé strany slovníku“. Vícejazyčnost je totiž v takovém případě výhodou, neboť umožňuje do jedné publikace zachytit mnohem větší množství jazykového materiálu. Nabízí se tu – s ohledem na jazyky zařazené do programu oboru balkanistika na Ústavu slavistiky FF MU v Brně – například příručka s češtinou, bulharštinou, srbštinou a chorvatštinou. Studenti by ji zcela určitě přivítali a ocenili.

Pavel Krejčí

Mezinárodní kolektivní monografie na pomezí jazyka a literatury

KORYČÁNKOVÁ, S., KRJKOVA, L., CHIZNIČENKO, A.: *Поэтическая картина мира сквозь призму категории перцептивности*. Masarykova univerzita, Brno 2016, 235 str. ISBN 978-80-210-8446-9.

Recenzovaná kniha je kolektivní monografií tří autorek v mezinárodním složení z Pedagogické fakulty MU v Brně, ČR, a z Filologické fakulty Tomské státní univerzity, Rusko. Všechny tři pracují na uvedených vysokých školách na katedře ruského jazyka, publikace má filologický charakter, je zaměřena na jazyk a literaturu opravdu ve smyslu „lásky ke slovu“. Už název knihy odkazuje k poetickému obrazu světa, tj. obrazu, který je vlastní umění, v daném případě slovesnému umění, tedy literatuře a ještě přesněji básnictví. Přeložíme-li ruský název do češtiny, dostáváme Poetický

14 KREJČOVA, E. – STALJANOVA, N. – SOROKA, O.: *Kraták tematičen rečnik na bälgarskija, češkija, polskija i ukraïnskija ezik*. Sofija: Paradigma 2016, s. 33.

15 Ibidem, s. 15.

obraz světa prizmatem kategorie perceptivnosti. Jinými slovy řečeno jde o zkoumání poetického obrazu světa vyjádřeného prostřednictvím obrazů spjatých se smyslovým vnímáním – zrakem, sluchem, hmatem, čichem a chutí.

Je-li řeč o percepci světa člověkem, je zprostředkovatelem (a tím, kdo je pojmenovává) všech smyslových vjemů jazyk, bez něhož lidské vnímání ani vlastně neexistuje. Odtud nesmírná složitost problematiky, která zasahuje do neurofyzologie, kognitivních funkcí vědomí, psychologie, filozofie atd., včetně lingvistiky s jejími různými odnožemi, od psycholingvistiky až po senzoricou lingvistiku, o níž autorky referují v první části knihy. Srov. „Восприятие как важнейшая форма взаимодействия человека и мира является предметом исследования в различных сферах гуманитарного знания. Актуальность изучения данного феномена в рамках современной лингвистической парадигмы обусловлена развитием таких направлений, как семантический синтаксис, коммуникативная стилистика текста, когнитивная и дискурсивная лингвистика, лингвоперсонология и др. Область лингвистического знания, которая занимается языком перцепции, получила название лингвосенсорика или сенсорная лингвистика...“.¹ Autorky tuto oblast ovšem nemohou (a ani pro daný účel nepotřebují) zkoumat v celém rozsahu, pro zasvěcenější vhléd čtenáře do dané problematiky zahrnuly však do první kapitoly knihy oddíl Общие принципы изучения категории перцептивности в современном языкознании.² Užitečnost uvedených informací tkví i v přehledném podání současných trendů a výsledků výzkumu v dané oblasti, jež se může hodit např. doktorandům pro rozšíření celkového rozhledu v oboru.

Vlastním cílem monografie je však zkoumání básnického obrazu světa podaného skrze jazykové zachycení smyslových vjemů v tvorbě básníků–symbolistů na přelomu 19. a 20. století, v ruské terminologii v době tzv. stříbrného věku ruského básnictví, a to v dílech V. Solovjeva a B. Pasternaka a z českých básníků O. Březiny. Zajímavý doplněk k uvedenému tvoří analýza překladu Březinových básní z pera K. Balmonta.

Publikace je rozdělena do dvou kapitol: 1. Семантика восприятия и способы ее языковой репрезентации в поэтическом тексте³ a 2. Поэтическая картина мира: перцептивные образы и средства их художественной реализации⁴. Následuje závěr, anglické resumé (v publikaci vydané v ČR postrádáme české), velmi bohatý (12 stran) seznam literatury a věcný rejstřík.

Knihla předkládaná jako kolektivní monografie nevyomezuje přesně autorství jednotlivých oddílů, pro její mnoholetý hluboký zájem o tvorbu V. Solovjeva jsou

1 KORYČÁNKOVÁ, S., KRJUKOVA, L., CHIZNIČENKO, A.: *Poètičeskaja kartina mira skvoz' prizmu kategorii perceptivnosti*. Masarykova univerzita, Brno 2016, s. 5.

2 Ibidem, s. 8–33.

3 Ibidem, s. 8–94.

4 Ibidem, s. 95–206.

nepochybně stránky jemu věnované dílem S. Koryčánkové, která je v tomto ohledu rusisty uznávanou odbornicí. Publikace vznikala v letech 2010–2016 a je výsledkem úzké spolupráce obou výše jmenovaných kateder v Brně a v Tomsku.

V té části první kapitoly, která je již zaměřena na realizaci sémantického modelu vnímání v poezii stříbrného věku, se zdůrazňuje, že v textu se odráží spojení s řečovou kulturou národa, jeho poetickými tradicemi. „Все более распространенной среди лингвистов становится точка зрения, согласно которой индивидуальный характер языковой картины мира определяется в немалой степени наличием в ней тех или иных чувственных доминант“.⁵ V souladu s tím autorky v následujícím textu charakterizují materiál: 1. podle typu vnímání (zrak, sluch atd.), 2. podle způsobu syntaktické reprezentace (predikativní/nepredikativní), 3. podle způsobu modelování obsahu (přímý nebo metaforický). V hierarchii sensorických modálností má hlavní úlohu zrak, proto popis jazykových prostředků sloužících tomuto cíli je velmi obsažný. Pracuje se s příklady nejen z uvedených tří básníků, ale i řady dalších patřících do zkoumané éry, např. Brjusova, Bloka, Gumiljeva, Achmatovové, Cvetajevové atd.

Pro čtenáře – milovníka ruské poezie jsou samy tyto příklady velmi cenné, protože i ve své fragmentárnosti představují působivé básnické obrazy. Uvedme alespoň jeden z nich, ovšem již z jiné oblasti sensorické percepce, zdánlivě okrajovějšího hmatu (taktilní percepce). Zároveň jde o ukázkou dobře dokládající, že výzkum zasahuje i slova, jež bychom v prvním plánu mezi sensorické neřadili, i když tam právem patří, jako sloveso *целовать*: В лоб целовать — заботу стереть. / В лоб целую. // В глаза целовать — бессонницу снять. / В глаза целую. // В губы целовать — водой напоить. / В губы целую. (Cvetajeva, 1917). Celek s klíčovým slovem *целовать* je působivým básnickým obrazem, který navozuje konotaci blízkosti, starosti o druhého, snahy pomoci i přesvědčení, že dotek rtů bude mít opravdu tyto léčivé účinky.

Po podrobném popisu lexikálních polí spojujících slova odkazující k pěti základním smyslům je zajímavou podkapitolou oddíl *Синестезия как особенность поэтического мировоззрения*. Synestezie je definována jako fyziologický děj, kdy jakýkoli vjem nebo představa vyvolávají prožitky i jiných smyslů. V básnictví stříbrného věku syntéza dojmů vyvolaných různými sensorickými podněty byla běžným způsobem zachycení básníkovy vnitřního stavu, nálad a dojmů. Obvykle šlo o kombinaci dvou nebo tří sensorických podnětů: Светлый голос мандолины сладкой лаской прозвучал (Balmont); Мимоза пахнет Ниццей и теплом (Achmatova); Терпкой влагой душно веет с Нила (Brjusov) atd.

5 KORYČÁNKOVÁ, S., KRJUKOVA, L., CHIZNIČENKO, A.: *Poëtičeskaja kartina mira skvoz' prizmu kategorii perceptivnosti*. Masarykova univerzita, Brno 2016, s. 34.

Druhá kapitola je věnována podrobné analýze (ze zkoumaného aspektu) děl Solovjeva, Pasternaka a Březiny. Na způsobu podání látky je vidět, že autorky se uvedenými básníky zabývají dlouho a systematicky, že pronikly do podstaty jejich tvorby, jejich idios stylu, jejich „vidění světa“, v němž jsou nerozlučně spjaty jejich filozofické názory, vytvářející individuální světonázorový systém pro básníka příznačný.

Tak u V. Solovjeva je to filozofie světa směřujícího k Všejednotě tvořeného Horním a Dolním, přičemž jen člověku je dané pronikat z nižší sféry do vyšší prostřednictvím dobra, lásky, krásy a dalších kladných citů a vjemů a výjimečně i přímo zvláštním druhem extáze, s níž měl autor podle jeho svědectví osobní zkušenost a jež se zhmotnila v syntetickém obrazu božské Moudrosti Sofie, Bohorodičky. V. Solovjev, odborné veřejnosti známější jako filozof, byl i svébytným básníkem, v jehož tvorbě se promítlo velmi přesvědčivě právě vytváření poetického obrazu světa prostřednictvím smyslového vnímání. Podle S. Koryčánkové (neboť v daném případě je autorkou bezpochyby ona) u Solovjeva „Символический образ моделируется в сознании поэта как отражение духовного познания и эмоционального переживания... Поэтическая картина, выстроенная на избирательности авторского восприятия окружающего мира, реализуется в тексте посредством различных лингвистических средств с учетом индивидуально-авторского эстетического начала, чувственного опыта и целостной философской идеи“.⁶ Proto např. právě u Solovjeva významnou roli hrají pojmy a slova spojená se *světlem*, jeho synonymy, antonymy (protiklad Horního a Dolního), oxymorickými spojeními, a dále s barvami: Мы вдвоем, — / Прямо в душу глядят лучезарные очи / Темной ночью и днем. Pojmy spjaté se smyslovým vnímáním tak tvoří rozsáhlá sémantická pole, reprezentovaná bohatými lexikálními řadami, do nichž mnohdy vstupují i slova, o nichž bychom to na první pohled ani nepředpokládali.

Zatímco v básnické tvorbě V. Solovjeva je primární vnímání zrakové, u B. Pasternaka je to vnímání sluchové. K tomu byl zřejmě předurčen jako syn významné klavíristky, který mezi tóny vyrůstal od dětství a hudebně ho formovalo především dílo Chopinovo s jeho citovou hloubkou, ale i složitostí a možnostmi různé interpretace. O Pasternakovi se uvádí, že „Поэт находится в постоянном художественном поиске, не позволяющем надолго прибегать к ограничениям того или иного метода, и в итоге вырабатывает ни на кого не похожий стиль, формирует свою «перцептивную» поэтическую вселенную...“.⁷ Upozorňuje se na to, že v Pasternakově poezii se vyskytují slova-markery, že jím vytvořený zvukový obraz

6 KORYČÁNKOVÁ, S., KRJKOVA, L., CHIZNIČENKO, A.: *Poètičeskaja kartina mira skvoz' prizmu kategorii perceptivnosti*. Masarykova univerzita, Brno 2016, s. 99.

7 Ibidem, s. 132.

je složitým komplexem různých charakteristik. Vyjevují se např. řady sloves řeči, sloves mlčení, sloves vyjadřujících pocity vyvolané zvukem, sloves spjatých s hudbou a zpěvem, sloves vzniku zvuku, sloves vyjadřujících zvuky vydávané člověkem a zvířaty. Tyto taxativní výčty (s příklady z Pasternakovy tvorby) někdy vzbuzují i rozpaky, proč právě dané a ne jiné vyčleněné skupiny, ale celkově jsou zajímavé bohatstvím jazykového materiálu a jeho užitkem v básnickém obraze. Pasternak pracoval i s okazionalismy, využíval frazeologismů, vytvářel neotřelá slovní spojení, mnohdy překvapivá i pro nositele ruského jazyka jako mateřského: *Закрой глаза. В наиглушайшем органе / На тридцать верст забывшихся пространств / Стоят в парах и каплют храп и хорканье, / Смех, лепет, плач, беспмятство и транс* (pocity vyvolané příchodem jara). Jindy se podílejí na vytváření celkového dojmu lexikální opakování, anafory, „kruhová“ kompozice a další jazykové a stylistické prostředky, jež společně vytvářejí svébytný charakter Pasternakovy tvorby.

Analýza díla O. Březiny je pojata jako mnohvrstevnaté pronikání do autorova básnického světa, složitého filozoficky i jazykově. Uvádí se, že etická a literární autorita Březinova v českém prostředí je srovnatelná s Blokovou autoritou v Rusku. Za zmínku stojí, že v Rusku vyšlo Březinovo sebrané dílo pod názvem *Строители храма* v Petrohradě v r. 2012, což svědčí o zájmu ruské inteligence o světová díla symbolizmu. V oddílu se zdůrazňuje mnohoaspektnost, komplexnost básnickova smyslového vnímání, např. v básni *Motiv z Beethovena: Spí vůně v zahradách a blankyt na jezerech, / zor příštích andante do poupat zavřel květ, / spí písně v teple hnízd a v dalek pološerech / vír barev zpěněný kles ke dnu tich a šed.* Uplatňuje se zde současná verbalizace různých typů percepce – vůně, barvy, světla a zvuku. U Březiny se upozorňuje též na propojení smyslového vnímání a mentálního zpracování a přehodnocování smysly získaných vjemů. Výsledkem je složitý mnohvrstevnatý básnický obraz, k jehož jádru lze proniknout prostřednictvím interpretace symbolů, na níž se zúčastňuje i podvědomí, osobní zkušenost a zaměření čtenáře atd.

A protože v tomto smyslu jde o záležitost výsostně individuální, je zajímavé sledovat výsledek pochopení smyslu básně i prostřednictvím překladu. Březinu překládal především K. Balmont, který jej objevil pro ruské čtenáře, a dále O. Malevič a V. Kamenskaja. Postřehy, které autorky monografie uvádějí v souvislosti s problematikou překladu, jsou inspirující a mohly by sloužit jako východisko pro další podrobnější zkoumání.

Kolektivní monografie S. Koryčánkové, L. Krjukové a A. Chizničenko obohatila filologickou literaturu o další dílo, které originálním způsobem analyzuje tvorbu tří velkých básníků. Její prostudování je přínosné jak pro lingvisty, kteří v ní mohou najít nové metodologické podněty ke zkoumání básnického jazyka z méně obvyklého zorného úhlu, tak pro zájemce o hlubší proniknutí do tajů básnické tvorby. Tvorby, která je podmíněna osobností autora, jeho vnímavostí, filozofickým světovým názorem a vším, co tvoří jeho idiostyl, ale také dobou vzniku, myšlenkovými proudy a literárními

směry v té době aktuálními, vztahem ke kategorii krásy. V dnešní době, která se řečeno terminologií V. Solovjeva přiklání spíše k „Dolnímu“, je povznášející, že vznikla kniha o básnících, kteří svým dílem sloužili povznesení člověka, jeho přiblížení se k „Hornímu“ i bohatstvím a krásou jazykových prostředků.

Zdeňka Trösterová

Sborník z brněnské rusistické konference (2015)

Příspěvky k aktuálním otázkám jazykovědné rusistiky (4). Brno: Česká asociace slavistů, 2015. 180 stran. ISBN 978-80-906183-0-5.

Již čtvrtý svazek ediční řady Příspěvky k aktuálním otázkám jazykovědné rusistiky (ed. J. Gazda, vyd. Galium, Brno 2015, 180 s.) vzešel tentokrát z brněnské rusistické konference pořádané na podzim roku 2014 u příležitosti nedožitých 90. narozenin prof. PhDr. Jiřího Jiráčka, DrSc., a 70. narozenin doc. PhDr. Aleše Brandnera, CSc. Sborník sestává z 22 odborných statí českých, slovenských i ruských autorů, odborně zaměřených na současnou i historickou gramatiku, slovtvorbu i lexikologii, tedy oblasti zájmů obou jubilentů.

Sám jubilant **A. Brandner** přispěl do sborníku statí pojednávající o A. Ch. Vostokovi jako o zakladateli historickosrovnávací metody v ruské jazykovědě. A. Ch. Vostokova představuje jako významného ruského jazykovědce, jenž svými pracemi věnovanými etymologii, gramatice, fonetice a také pracemi obecně slavistickými a lexikografickými přispěl ke vzniku slavistiky jako vědního oboru v Rusku.

Historickou gramatikou se zabývají ve svých statích ruští lingvisté A. V. Kalistratova a S. A. Rylov. **A. V. Kalistratova** analyzuje na materiále textů administrativního stylu 12.–14. století funkční užití konstrukcí se slovesy *быть*, *иметь* s posesivním významem. Příspěvek **A. S. Rylova** je věnován modalitě jako historické syntaktické kategorii, kterou autor zkoumá na materiále textů 12.–14. století. V různých stylech těchto textů sleduje projevy objektivní i subjektivní modalit.

Otázkám současné ruské gramatiky jsou věnovány příspěvky J. Kesnera, Z. Nedomové, L. Plesníka, O. G. Ušakovové, S. Žaži a J. Galla. **J. Kesner** zkoumá problematiku definování činného a trpného slovesného rodu a poukazuje na různé přístupy lingvistů při zkoumání a popisu této kategorie. Současně upozorňuje na problémy při definování centra příslušné funkčně-sémantické kategorie i na vztah gramatické kategorie slovesného rodu a kategorie přechodnosti. Příspěvek **Z. Nedomové** je zaměřen na původ vzniku přejatých nesklonných substantiv v současné ruštině, která vznikla apelativizací antroponym a toponym v rámci tzv. historické (etymologické) metonymie.